

Imtoul, Alia & Basia Spalek (eds.) (2008), *Religion, spirituality and the social sciences. Challenging marginalization*, Bristol: Policy Press, pp. 214 + x blzdn, ISBN 9781847420411, UK£ 57.

Het is even zoeken waar deze prestigieus uitgevoerde bundel nu precies over gaat en vanuit welk perspectief deze geschreven is. Het (islamitische) dankwoord aan 'de Schep- per, de Barmhartige, de Alwetende' zet de lezer gemakkelijk op het verkeerde been. Volgt nu een verdediging van het geloof tegen de sociale wetenschappen? Of een pleidooi voor meer onderzoek? De inhoudsopgave brengt niet veel duidelijkheid: een studie naar het geboorteniveau van Australische gelovigen staat gezusterlijk naast een onderzoek naar moslims en misdaad en een oproep voor een meer spirituele wetenschapsbeoefening. Toch is deze bundel de moeite waard en er valt zelfs een structuur in te ontdekken, on- danks de redactionele indeling. De grootste gemene deler is de boodschap dat de sociale wetenschappen religie serieuzer zouden moeten nemen, een oproep die gesteund wordt door uiteenlopende *case studies*. Twee onderwerpen krijgen hierbij de aandacht: ten eerste de relatie tussen religie en politiek, ten tweede spiritualiteit. Tussen de bedrijven door wordt een overstijgende kwestie behandeld: wat betekent deze hernieuwde interesse voor de sociale wetenschappen zelf?

De relatie tussen religie en politiek staat in het teken van een genuanceerde kritiek op het secularisme: de overtuiging dat de inrichting van het mundane bestaan gevrijwaard dient te blijven van inmenging door religieuze regimes. John D'Arcy May wijst erop dat de sociale wetenschappen sinds hun grondlegging secularistische trekken hebben, waar- door de feitelijke rol van religie in de samenleving wordt onderschat. Hij wil zowel ver blijven van deze ideologische vertekening als van de vertekening door religieuze voorin- genomenheid. Daarom pleit hij voor een geëngageerde studie naar de rol van religies in de mondiale *civil society*, zowel in het belang van goede wetenschap als van een leefbare wereld. Een handvol essays sluit hierbij aan. De religieuze factor blijkt volop te worden miskend, hetgeen, zo blijkt uit deze essays, de bevolkingspolitiek in Australië, de maat- schappelijke erkenning van moslims in Groot-Brittannië en de bestrijding van HIV/AIDS in sub-Sahara Afrika geen goed doet.

Het tweede onderwerp is spiritualiteit. Miguel Farias en Elisabeth Hense scheppen duidelijkheid over de (on)bruikbaarheid van dit concept in psychologisch empirisch onder- zoek. Voor zover het begrip over iets concreets, iets meetbaars, gaat, blijkt dat de ontvanke- lijkheid voor buitengewone vormen van bewustzijn te zijn, vergelijkbaar met de vatbaar- heid voor psychosen en schizofrenie. Wat in het dagelijks leven en in de media spiritualiteit wordt genoemd, moet naar hun inschatting begrepen worden tegen de achtergrond van de erosie van religieuze tradities ten gunste van een individu-vriendelijk ietsisme, waar- door buitengewone persoonlijke ervaringen niet meer worden bekritiseerd en ingebed in een interpretatief verband. Ze zien twee perspectieven voor wetenschappelijk onderzoek:

ten eerste om te kijken naar specifieke vormen van spiritualiteit (zoals Franciscaanse of verwesterd-boeddhistische) en ten tweede om analyses te maken van het verschijnsel van belangstelling voor spiritualiteit. Geloof, gedrag en gemeenschap moeten dan in onderlinge samenhang bestudeerd worden. Deze ‘cleane’ benadering contrasteert nogal met meer sympathiserende benaderingen in dezelfde bundel, en zo verschijnt direct het debat over de consequenties voor theorie en methodiek van de sociale wetenschappen.

Caroline Humphrey biedt hiervoor een aardig hulpmiddel. Ze onderscheidt vier wereldbeelden: het seculiere, het wetenschappelijke, het spirituele en het religieuze. Wat haar betreft is het de kunst om even bij zo’n wereldbeeld te gast te kunnen zijn (*sojourn-ning*), en ze illustreert die houding met voorbeelden uit de hulpverlening. Deze heeft religieuze (christelijke) wortels, maar wordt nu gedomineerd door een seculier wereldbeeld. Ondertussen dienen de religieuze en spirituele dimensies van de hulpverlening zich niet-temin aan, zeker in een multireligieuze samenleving. Vrijgevestigde therapeuten gaan volop het spirituele pad op. De auteur ziet de gevaren daarvan, maar vraagt zich toch af of de reguliere hulpverlening hier niet van kan leren.

Ook de bundel als geheel is een veelzijdig verzet tegen de verabsolutering van eigen standpunten, juist omdat de bijdragen uit zulke diverse hoeken komen. Protesten tegen secularisme, sciëntisme, religionisme en spiritualisme zijn erin verenigd – tegen de, toch wel, apologetische agenda van de redacteurs in. Een pleidooi voor meer onderzoek naar religie zou zorgvuldiger moeten worden onderscheiden van een pleidooi voor meer sympathie ervoor. Wat dit betreft leidt deze Brits-Australische bundel aan hetzelfde euvel als ons WRR-rapport over religie in het publieke domein.

Kees de Groot

(Universiteit van Tilburg)

Bremmer, Jan N. (2010), *The rise of Christianity through the eyes of Gibbon, Harnack and Rodney Stark*, Groningen: Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap RUG, pp. 69, ISBN 9789036742191.

Eind jaren negentig toen we over Rodney Starks boek *The Rise of Christianity* (1996) spraken, zei de classicus en godsdienstwetenschapper Jan Bremmer dat hij het een intrigerend boek vond, maar dat het geen kwaad had gekund als de auteur het manuscript door een classicus had laten lezen. In januari 2010 toen Bremmer afscheid nam van de RUG was het onderwerp van zijn openbare les de opkomst van het christendom zoals dat werd gezien door Edward Gibbon (1737-1794), Adolf von Harnack (1851-1930) en Rodney Stark.

Bremmer constateert met Theodor Mommsen (1817-1903), de grootste 19e eeuwse classicus, dat Gibbons meesterwerk, *The History of the decline and fall of the Roman Empire*